

Курман Т.В.,
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, доктор юридич-
них наук, доцент кафедри земельного та
аграрного права*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ

Динаміка розвитку світової економіки в умовах глобалізації за-свідчує визначальну роль впровадження ефективних механізмів інноваційної політики у забезпеченні конкурентоспроможності аграрного сектору. Сільське господарство України – потужна, експорторієнтована галузь національної економіки, яка засвідчила свою життєздатність як під час ведення бойових дій на території нашої держави, так і під час пандемії COVID-19. Однак його подальше ефективне й стає функціонування безумовно пов'язане з інноваційним розвитком, із впровадженням інновацій в усі галузі сільськогосподарського виробництва та на всі його етапи.

Здобуття Україною незалежності й перехід до ринкової економіки внесли чимало суттєвих політичних, економічних і соціальних змін. Проте, на жаль, аграрна політика й інтенсивно-виснажливі підходи до ведення сільськогосподарського виробництва залишилися майже на тому ж рівні. У той же час, перед людством постають і вимагають невідкладного вирішення такі глобальні проблеми, як продовольча й екологічна. Україна має значний потенціал в аспекті їх вирішення. При цьому, як вбачається, саме сталий інноваційний розвиток сільськогосподарського виробництва здатен створити передумови для формування агроекологічного іміджу нашої держави та підвищення конкурентоспроможності національного аграрного сектору як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

Проблематика сталого інноваційного розвитку агросфери особливо актуалізується у зв'язку з процесами євроінтеграції. Відповідно до ст. 404 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 року, співробітництво між сторонами в галузі сільського господарства та розвитку сільських тери-

торій охоплює, зокрема, такі сфери, як: заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього природного середовища і тварин, поширення застосування методів органічного виробництва й використання біотехнологій, покращання конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі, заохочення політики якості сільськогосподарської продукції, а також сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень і просування системи дорадництва тощо.

Стаття 4 Закону України від 08 вересня 2011 р. «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» до стратегічних пріоритетних напрямів на 2011-2021 роки відносить: технологічне оновлення та розвиток АПК; широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища; розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки тощо. Вказані напрями інноваційної діяльності спрямовані на забезпечення економічної та продовольчої безпеки, створення конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових досягнень НТП.

У Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. «Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» закріплено, що саме інноваційний потенціал має стати рушієм економічного зростання та сприяти розвитку всіх сфер економіки, зокрема й аграрного сектору як такого, що має високий потенціал до модернізації, впровадження новітніх технологій та підвищення рівня переробки власної продукції. Україна в цьому сенсі має ряд конкурентних переваг: ємність ринку, здатність до інновацій, наявність освічених кадрів, наукових шкіл тощо. Основою української інноваційної конкурентоспроможності має стати людський капітал, а також знання і результати наукових досліджень. Їх ефективна реалізація в Україні з можливістю виходу на світові ринки сприятиме розвитку держави.

Інноваційний процес в агросфері передбачає впровадження в агровиробничу практику результатів досліджень і розробок у вигляді нових сортів рослин, порід тварин, кросів птиці, нових або поліпшених продуктів харчування, нових технологій у рослинництві, тваринництві та переробній промисловості, нових добрив та

засобів захисту рослин і тварин, нових методів профілактики та лікування тварин, птиці, риби, нових форм організації та управління різними сферами сільгоспдіяльності, нових підходів до соціальних послуг, що дозволяють підвищити ефективність аграрного виробництва.

Отже, інноваційного розвитку в агросфері потребують як технології ведення традиційного сільськогосподарського виробництва, так і сільськогосподарська техніка, наука і освіта, сфера переробки, зберігання, транспортування та реалізації сільськогосподарської продукції, маркетингу, логістики, інформаційних технологій тощо. Тому можна говорити про наступні види інновацій в агросфері: а) *виробничо-технологічні* (органічні методи виробництва; безвідходне аграрне виробництво; використання «дружніх до довкілля» методів й засобів боротьби з шкідниками й хворобами сільськогосподарських рослин і тварин, зокрема біопестицидів та біоветпрепаратів; енерго- і ресурсозберігаючі технології; впровадження інновацій у сферу переробки і зберігання сільськогосподарської продукції тощо); б) *технічні* (модернізація с/г техніки та обладнання; використання робототехніки, в т. ч. дронів); в) *селекційно-генетичні* (нові сорти рослин та породи тварин); г) *інформаційні* (ДАР; сільськогосподарське дорадництво; автоматизовані бази даних щодо нових порід сільськогосподарських тварин, сортів сільськогосподарських культур, штамів мікроорганізмів; 3D-кадастр); д) *організаційно-господарські* (створення агропромислових парків, агротехнопарків з метою формування повного циклу переробки продукції рослинництва і тваринництва, агробізнес-інкубаторів, розвиток кластерних структур в агросфері); е) *маркетингові* (вихід на нові сегменти ринку; онлайн торгівля с/г продукцією; реклама в соціальних мережах; підвищення якості та безпечності продукції, розширення її асортименту); є) *науково-освітні* (розвиток аграрної та аграрно-правової науки; поширення й популяризація знань у сфері аграрних інновацій та їх запровадження; підвищення кваліфікації кадрів суб'єктів агробізнесу; тренінги й довідники для ведення органічного та інших альтернативних форм сільськогосподарського виробництва; посібники для самопідготовки керівників та спеціалістів сільського господарства); ж) *соціальні* (забезпечення сприятливих умов для життя, праці та відпочинку сільського населення) та ін.

При цьому вкрай важливо, щоб запроваджувані інновації були еколого- та антропоспрямованими. Адже лише за такої умови можна забезпечити сталий інноваційний розвиток агросфери.

Перепонами на шляху формування сталої інноваційної системи в агросфері на сьогодні є: недостатнє забезпечення наукової сфери матеріально-технічними та фінансовими ресурсами, обмеженість інформаційних ресурсів, недосконала законодавча база й кредитно-фінансова система, брак державної підтримки у запровадженні аграрних інвестицій, застарілий машинно-тракторний парк, диспаритет цін на продукцію промисловості й сільського господарства, постійне зростання цін на паливо-мастильні матеріали та ін. Певні складнощі у цій сфері пов'язані і з запровадженням ринку земель сільськогосподарського призначення, адже аграрні товаровиробники на даний час більше зацікавлені в акумуляції коштів, необхідних для придбання земельних ділянок у майбутньому, аніж в інноваційному розвитку. Додає гостроти цій проблемі й вступ України до СОТ, що вимагає від нашої держави постачання на світовий ринок високоякісної конкурентоспроможної продукції.

Між тим, сучасний стан інноваційної діяльності в агросфері є наслідком відсутності стратегічного бачення та послідовної державної аграрної політики щодо переведення сільського господарства на шлях сталого інноваційного розвитку. Попри наявність окремих елементів, відсутня цілісна агроінноваційна система, призначення якої – сталий розвиток агросфери. Наразі Урядом розробляється Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року. Однак, як вбачається, існує нагальна потреба в розробці й запровадженні спеціального нормативно-правового акта, який би закріплював комплекс заходів, спрямованих на розвиток інноваційної діяльності в усіх галузях аграрного виробництва, й забезпечував би системність запроваджуваних заходів та їх спрямованість на розвиток й впровадження як техніко-технологічних, так і соціально-екологічних інновацій. Вагомим чинником розвитку аграрного сектору економіки вбачається й наявність належного інформаційно-інноваційного забезпечення та потрібного рівня знань і відповідної кваліфікації у аграрних виробників, а також забезпечення функціонування доступної бази даних інноваційних продуктів

в агросфері України та взаємодії між науковими, навчальними закладами і сільськогосподарськими дорадчими службами.

Таким чином, можна дійти висновку, що на сьогодні вкрай актуалізувалася проблема переорієнтації державної аграрної політики на високоефективну інноваційну, засновану на принципах сталого розвитку. Сталий інноваційний розвиток агросфери сприятиме вирішенню продовольчої та екологічної проблем, формуванню агроекологічного іміджу нашої держави, підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції національних виробників та аграрного сектору України як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. У зв'язку з цим нагальним завданням держави має стати формування дієвого механізму забезпечення сталого інноваційного розвитку агросфери, який запровадить комплекс масштабних, взаємопов'язаних заходів організаційно-правового, економіко-господарського, соціального та іншого характеру задля забезпечення інноваційного розвитку цього важливого сектору економіки на засадах сталості.

Носік В. В.,
*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
завідувач кафедри земельного та аграрного
права Інституту права КНУ імені Та-
раса Шевченка*

ДО ПИТАННЯ ПРО ІННОВАЦІЙНЕ ОНОВЛЕННЯ АГРАРНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Для сучасної доктрини аграрного права України постановка питання про інноваційне оновлення предмету аграрного права набуває виключної актуальності з огляду на схвалені в Україні Цілі Сталого Розвитку до 2030 року щодо подолання бідності, запобігання голоду, збереження родючості ґрунтів, раціонального використання, відтворення і охорони екологічних систем у сільському,